

TARJIMON TALABALARNING KASBIY KOMPETENSIYASINI SHAKLLANTIRISHDA VUJUDGA KELADIGAN QIYINCHILIKLAR TASNIFI VA BARTARAF ETISH OMILLARI

Dilnoza FARXODOVA

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti

tayanch doktoranti

Toshkent, O'zbekiston

Dilnozad268@mail.com

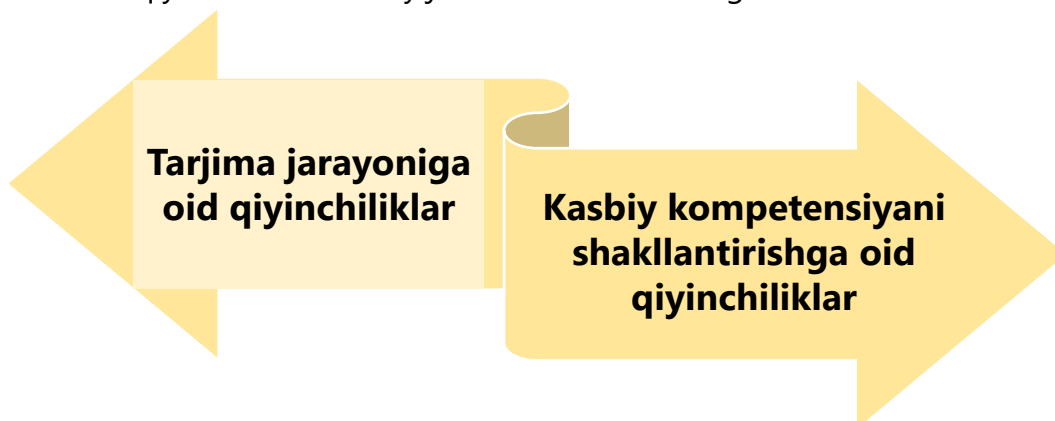
Annotatsiya. Ushbu maqolada tarjimon talabalarning kasbiy kompetensiyasini shakllantirish jarayonida uchraydigan qiyinchiliklar nazariy jihatdan tahlil qilinadi va ular ikki asosiy turga – tarjima jarayoniga oid qiyinchiliklar hamda kasbiy kompetensiyani shakllantirishga oid qiyinchiliklarga ajratiladi. Lingvistik, madaniy, psixologik va kognitiv xususiyatlarga asoslangan tarjima jarayonidagi to'siqlar, shuningdek metodik, texnologik va motivatsion omillar bilan bog'liq kompetensiya rivojlanishi muammolari ilmiy manbalar asosida chuqur yoritiladi. Maqolada tarjimonlarni tayyorlashda qo'llanishi mumkin bo'lgan samarali yechimlar, zamonaviy o'qitish texnologiyalari, korpus lingvistikasi imkoniyatlari, CAT vositalaridan foydalanish, madaniyatlararo kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish kabi omillar asoslab beriladi. Tadqiqot natijalari tarjima ta'limini takomillashtirish, kasbiy kompetensiyalarni integrativ rivojlantirish va raqobatbardosh tarjimon kadrlarni tayyorlashga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: tarjima jarayoni, kasbiy kompetensiya, lingvistik qiyinchiliklar, madaniyatlararo muloqot, metodik yondashuv, korpus lingvistikasi, CAT texnologiyalari, psixolingvistika.

Kirish

Zamonaviy globalashuv, transmilliy axborot oqimi, xalqaro ilmiy va madaniy aloqalarning kengayishi tarjimon professionining ahamiyatini sezilarli darajada oshirdi. Tarjima nafaqat lingvistik almashtirish jarayoni, balki madaniy, kognitiv va pragmatik konversiya hisoblanadi (Nida, 1964, Pym, 2012). Shu bois tarjimon talabalarning kasbiy kompetensiyasini shakllantirish ko'p bosqichli, integrativ va yuqori darajada intellektual jarayon bo'lib, unda bir qancha qiyinchiliklar vujudga keladi.

Ushbu qiyinchiliklar nazariy jihatdan ikki katta turga bo'linadi:

Har bir tur o'ziga xos mexanizmlarga, psixolingvistik va metodik omillarga ega. Quyida ularning har biri nazariy asoslangan holda yoritilib, bartaraf etish yo'llari beriladi.

1. Tarjima jarayoniga oid qiyinchiliklar

Tarjima jarayoni kognitiv, lingvistik va madaniy konversiya jarayoni bo'lib, u murakkab psixolingvistik faoliyat sifatida Markedness Theory, Dynamic Equivalence (Nida, 1964), Relevance Theory (Sperber & Wilson, 1995), Scopus Theory (Vermeer, 1996) kabi nazariyalarda keng izohlangan. Talabalarda ushbu jarayonni amalga oshirishda bir qator to'siqlar kuzatiladi.

1.1. Lingvistik qiyinchiliklar

a) Leksik-semantik mos kelmasliklar

Ko'p ma'nolilik (polysemy), ma'no torayishi (narrowing), metafora, idiomalar, konnotativ ma'no kabi birliklarni tarjima qilish talabalarda eng ko'p uchraydigan qiyinchiliklardandir. Semantik ambiguitetni bartaraf etish uchun talaba kontekstual tahlil, komponent tahlil (componential analysis) hamda semantik maydon nazariyasiga tayana olishi kerak (Cruse, 2011).

Yechimlar:

b) Grammatik transformatsiya qiyinchiliklari

O'zbek va ingliz tillari grammatik kategoriyalarining mos kelmasligi (zamonlar tizimi, majhul nisbat, artikllar, predloglar, bog'lovchilar) o'quv jarayonidagi asosiy qiyinchiliklardan. Talabalar ko'pincha "so'zma-so'z tarjima" strategiyasi bilan cheklanadi, bu esa ekvivalentlikni buzadi (Komissarov, 1990).

Yechimlar:

Sintaktik qayta qurish mashqlari

Transformatsion grammatika nazariyasiga asoslangan mashqlar

Kontrastiv tahlil asosida o'rgatish

c) Stilistik adekvatlikni buzish

Funksional-stilistik moslikni saqlay olmaslik (ilmiy matnning rasmiyligi, publitsistikaning ekspressivligi, badiiy matndagi obrazlilik).

Yechimlar:

Kasbiy kompetensiyani shakllantirish jarayonida yuzaga keladigan qiyinchiliklar asosan **metodik, texnologik, kommunikativ-madaniy** va **shaxsiy-motivatsion** omillar bilan bog'liq bo'lib, ular tarjimon talabani professional rivojlanish sur'atini to'g'ridan-to'g'ri belgilaydi. Bu qiyinchiliklar tarjima jarayoniga emas, balki tarjimonga xos kasbiy sifatlarning yetarli darajada shakllanmaganligi bilan bog'liq bo'lgani uchun ularni chuqur tahlil qilish tarjima ta'limining mazmunini takomillashtirishga xizmat qiladi.

1. Metodik qiyinchiliklar

Kasbiy kompetensiyaning shakllanishida metodik muammo eng ko'p uchraydigan omillardandir. Ko'plab o'quv dasturlarida tarjima mashqlari nazariy bilimlarga tayanadi, ammo real tarjima bozoridagi talablar bilan moslashmaydi. Natijada talabalarda **amaliy strategiyalar, matn bilan ishlash ko'nikmalari, kompleks tahlil, maqsadga yo'naltirilgan tarjima** kabi kasbiy kompetensiyalar shakllanmay qoladi. Nazariya va

amaliyot o'rtasidagi uzilish Kelly (2005) ta'riflagan integrativ tarjimon kompetensiyasi modelining to'liq shakllanishiga to'sqinlik qiladi.

Bartaraf etish omillari

Kasbiy kompetensiyaning metodik jihatdan mustahkam shakllanishi uchun **kompetensiyaga asoslangan o'qitish, vazifa (task-based) yondashuvi, autentik matnlar bilan ishlash, real tarjima loyihalarini o'quv jarayoniga kiritish va Scopos nazariyasiga asoslangan maqsadga yo'naltirilgan topshiriqlar** ta'lim samaradorligini sezilarli oshiradi. Talabaning professional o'sishi aynan amaliy vaziyatlar orqali faollashadi.

2. Texnologik kompetensiya yetishmovchiligi

Zamonaviy tarjimon uchun CAT vositalari, elektron korpuslar, terminologik bazalar, lug'atlar va onlayn resurslardan samarali foydalanish – kasbiy kompetensiyaning ajralmas qismi hisoblanadi. Biroq talabalar ko'pincha ushbu vositalardan foydalanishga qo'rqadi, texnik ko'nikmalar yetishmasligi ularning amaliy tarjima faoliyatini sezilarli cheklaydi. CAT vositalar bilan ishlashdagi noaniqliklar talabaning tarjima jarayonini tizimli tashkil eta olmasligiga olib keladi.

Bartaraf etish omillari

Texnologik qiyinchiliklarni kamaytirish uchun **maxsus texnologik modullar, bosqichma-bosqich o'rgatiladigan CAT treninglari, korpus lingvistikasi asosidagi topshiriqlar, va talabalar tomonidan mustaqil terminologik baza yaratish amaliyotlari** joriy etilishi zarur. Bu yondashuv texnologik savodxonlikni kuchaytiradi va talabaning bozor talablariga moslashuvchanligini oshiradi.

3. Kommunikativ-madaniy kompetensiya yetishmasligi

Tarjimonning kasbiy kompetensiyasi faqat til bilimiga tayanmaydi, unda madaniyatlararo muloqot, pragmatik sezgirlik va nutq etiketi bilan ishlash qobiliyati ham asosiy o'rinni egallaydi. Talabalarda madaniy kontekstni to'g'ri talqin qila olmaslik, pragmatik ma'noni yetkazishda xatolar, nutq ohangini noto'g'ri ko'chirish kabi holatlar ko'p uchraydi. Bu esa tarjima sifatining kommunikativ qiymatini pasaytiradi.

Bartaraf etish omillari

Madaniy komponent bilan bog'liq qiyinchiliklarni yengishda **madaniy yuklangan matnlar bilan ishlash, pragmatik xatolarni tahlil qilish, madaniyatlararo kommunikatsiya bo'yicha treninglar**, real dialoglar bilan ishlash va **nutq etiketi qiyosiy tahlillari** katta samara beradi. Bu jarayon talabaning madaniy sezgirligini kuchaytiradi.

4. Shaxsiy va motivatsion qiyinchiliklar

Talabalar orasida keng tarqalgan muammolar – past o'ziga ishonch, baholardan qo'rqish, vaqtni boshqarishdagi sustlik, mustaqil o'qish strategiyalarining shakllanmaganligi va mas'uliyatni o'z zimmasiga olishdagi qiyinchiliklardir. Bu omillar kasbiy kompetensiyaning barcha tarkibiy qismlariga salbiy ta'sir qiladi.

Bartaraf etish omillari

Shaxsiy rivojlanishni qo'llab-quvvatlash uchun **refleksiya kundaliklari, peer-feedback tizimi, o'z-o'zini baholash mexanizmlari, motivatsion treninglar va mustaqil o'rganish metodlarini o'rgatish** juda muhim. Bunday yondashuv talabaning o'zini boshqarish qobiliyatini rivojlantirib, kasbiy o'sishni tezlashtiradi.

Xulosa

Tarjimon talabalarning kasbiy kompetensiyasini shakllantirish murakkab, ko'p komponentli jarayon bo'lib, unda ikkita asosiy turdagi qiyinchiliklar mavjud:

1. **Tarjima jarayoniga oid qiyinchiliklar** – lingvistik, madaniy, psixologik, kognitiv

2. **Kasbiy kompetensiyani shakllantirishga oid qiyinchiliklar** – metodik, texnologik, motivatsion, kommunikativ

Ushbu qiyinchiliklarni bartaraf etish uchun tarjima nazariyasi, kompetensiyaga asoslangan ta'lim texnologiyalari, korpus lingvistikasi va zamonaviy tarjima texnologiyalarini birlashtirgan integrativ yondashuv talab etiladi. Taklif etilgan yechimlar tarjimon talabalarning kasbiy tayyorgarligini oshirishga, mustaqil tarjima strategiyalarini shakllantirishga va mehnat bozoriga tayyor, raqobatbardosh mutaxassislarni yetishtirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Baker, M. (2011). *In Other Words: A Coursebook on Translation*. Routledge.
2. Bowker, L. (2002). *Computer-aided Translation Technology*. University of Ottawa Press.
3. Cruse, D. (2011). *Meaning in Language*. Oxford University Press.
4. Gile, D. (2009). *Basic Concepts and Models for Translator and Interpreter Training*. John Benjamins.
5. Kelly, D. (2005). *A Handbook for Translator Trainers*. St. Jerome Publishing.
6. Komissarov, V. N. (1990). *Theory of Translation*. Moscow.
7. Newmark, P. (1988). *A Textbook of Translation*. Prentice Hall.
8. Nida, E. (1964). *Toward a Science of Translating*. Leiden.
9. Pym, A. (2012). *Translation Theory and Practice*. Routledge.
10. Schäffner, C. (2016). *Intercultural Communication in Translation Studies*. Multilingual Matters.
11. Shreve, G. (2006). *The Cognitive Effort of Translation*.
12. Venuti, L. (1995). *The Translator's Invisibility*. Routledge.